

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV PEDAGOGICKÝCH VĚD

INFORMAČNÍ GRAMOTNOST:

**Vliv absolvování rekvalifikačního kurzu Základy obsluhy PC na uplatnění
na trhu práce v okrese Břeclav**
(seminární práce z předmětu Výzkumné projekty)

VYPRACOVALI:

Milada Salajková

Martina Teclová

Jitka Vyvozilová

Kamil Albrecht

Petra Horová

BRNO

2004

OBSAH

ÚVOD.....	3
1. INFORMAČNÍ GRAMOTNOST	4
1.1 Informační gramotnost a její vymezení v ČR.....	6
1.2 Národní program počítačové gramotnosti	8
1.3 Průzkum TNS Factum o úrovni počítačové gramotnosti v ČR.....	10
1.4 Závěry teoretické části	11
2. VÝZKUM	Chyba! Záložka není definována.
2.1 Cíl a hypotézy šetření	Chyba! Záložka není definována.
2.2 Soubor respondentů	Chyba! Záložka není definována.
2.3 Metoda a její zdůvodnění.....	Chyba! Záložka není definována.
2.4 Interpretace výsledků šetření	Chyba! Záložka není definována.
2.4.1 Analýza problémových okruhů..	Chyba! Záložka není definována.
2.4.2 Konfrontace teorie a výzkumu...	Chyba! Záložka není definována.
ZÁVĚR.....	Chyba! Záložka není definována.
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	Chyba! Záložka není definována.

ÚVOD

V rámci předmětu Výzkumné projekty a zadaného úkolu, jsme se rozhodli zabývat problematikou informační gramotnosti a jejího vlivu na uplatnění na trhu práce.

Nejdříve teoreticky vymezujeme pojem informační gramotnosti a snažíme se poukázat na jeho aktuálnost. V rámci vymezení tohoto fenoménu často pracujeme s pojmy funkční gramotnosti. V úvodní kapitole informační gramotnost o ní hovoříme jako o základu pro dosažení informační gramotnosti. Podrobněji se funkční gramotností nezabýváme, jen ji zmiňujeme v základním vymezení. Ovšem tímto se odvoláváme na Vaše dosažené znalosti během studia (zejména na kurz Vzdělávací politika doc. Rabušicové), protože nemáme zde tak velký prostor, abychom se ještě podrobně teoreticky věnovali všem souvislostem funkční gramotnosti a podrobným výsledkům z výzkumů. I když by to bylo jistě zajímavé, ovšem náš úkol je postaven zejména na našem výzkumu.

Po definičním vymezení toho, co to vlastně dnes je informační gramotnost, se věnujeme aktivitám a programům, které se u nás věnují rozvoji významné součásti inf. gramotnosti – práce s počítačem. Tu bereme jako významnou součást a aktuálně podstatnou dovednost pro uspokojivé uplatnění člověka na trhu práce. Prezентujeme také výzkum společnosti TNS Factum o úrovni počítačové gramotnosti.

Tyto teoretické podklady se nám stávají východiskem pro výzkum. Zabývali jsme se vlivem absolvování rekvalifikačního kurzu Základy práce na PC na uplatnění na trh práce v okrese Břeclav. (Podrobněji viz. kapitoly o výzkumu – abychom se neopakovali).

Náš výzkum je svým rozsahem nevelký (ovšem výběrové soubory jsou dostatečně velké) a často uvádí relativní údaje. Což není naší vinou, je to dáno údaji, které nám byly zpřístupněny a se kterými jsme mohli pracovat. Na tomto místě bychom jako výzkumný tým chtěli zdůraznit, že nebylo naším cílem uspořádat rozsáhlý výzkum, který by chtěl odpovědět na všechny složité otázky týkající se nezaměstnanosti, uplatnitelnosti na trhu práce, úspěšnosti rekvalifikace či sociální souvislosti této problematiky. Není to v našich současných „výzkumných silách“.

Naším cílem bylo zhodnotit údaje o rekvalifikačním kurzu Základy obsluhy PC za roky 2002 a 2003 a zjistit úspěšnost absolventů a další dílčí výzkumné úkoly. I tak jsme byli schopni předložit zajímavé údaje a závěry, ke kterým jsme dospěli, a které považujeme za adekvátní v rámci zadaného úkolu tohoto kurzu.

1. INFORMAČNÍ GRAMOTNOST

„Informační gramotností je míněna schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, tyto informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace či odborného úkolu.

Vláda považuje rozvoj informační gramotnosti za důležitou podmínku řešení současných problémů v oblasti ekonomické i sociální a dalšího rozvoje celé společnosti i její ekonomiky, kultury a celkové prosperity. Zároveň si uvědomuje, že informační gramotnost bude čím dál významnější součástí celkové vzdělanosti a bude čím dál více rozhodovat o kvalitě života celé populace i o možnostech uplatnění jednotlivců“ (Státní informační a komunikační politika [online],[cit. 2004-03-14]).

Svět, ve kterém žijeme se neustále rychlým tempem posouvá dopředu ve svém vývoji. Na člověka, který v tomto světě žije, jsou kladeny stále větší požadavky – na jeho znalosti, schopnosti, dovednosti a hlavně adaptaci ve světě informací. Dostát těmto požadavkům znamená mít určitou úroveň funkční gramotnosti, která je vlastně vyjádřením schopnosti dnešního člověka „úspěšně přežít“ v dnešní společnosti profesně, ale i osobně.

Funkční gramotnost je definována jako schopnost participovat na světě informací. Jsou to znalosti, dovednosti a postoje, které jsou potřebné k plnému zapojení a účasti člověka v hospodářském, společenském a kulturním životě společnosti, ve které žije. Je to také označení určitého způsobu chování – schopnosti porozumět tištěným informacím a využívat je v každodenních činnostech, v osobním životě, v zaměstnání a v komunitě k tomu, aby jednotlivec dosáhl svých cílů, rozvinul svoje znalosti a potenciál (Palán, 2002).

„V Mezinárodním výzkumu funkční gramotnosti dospělých (*Literacy, Economy and Society*, 1995) se funkční gramotnost dělí na tři složky (dimenze): literární, dokumentovou a numerickou.

Literární gramotnost je schopnost nalézt a porozumět informaci z textů, které nejsou přímo určeny pro sdělení nějaké jednoduché informace.

Dokumentová gramotnost je schopnost potřebná k vyhledávání a využití přesné informace, obsažené v nějakém dokumentu.

Numerická gramotnost je dovednost manipulovat s čísly, aplikovat aritmetické operace na údaje, obsažené často v různých složitých materiálech, grafech, tabulkách apod.“ (Palán, 2002, s. 68).

Výzkumné projekty o funkční gramotnosti dospělých IALS a SIALS (second IALS) byly prezentovány v období let devadesátých, tedy ještě ve dvacátém století. Ovšem na tomto místě musíme říci, že vývoj jde nemilosrdně dál dopředu, a to, co platilo v roce 1995 se posunulo za devět let ještě dál. Dnes už hovoříme o důležité znalosti ovládat komunikační a informační technologie, jako nositele informací v dnešním světě. Kdo dnes neumí pracovat s počítačem a výpočetní technikou vůbec, opět snižuje svou šanci dobře uspět ve společnosti. Pokud tento svůj handicap brzy „neodstraní“, hrozí mu vytlačení na okraj společnosti. Nemůže se úspěšně uplatnit na trhu práce, působí mu to potíže i v jeho občanském životě. Proto již dnes nehovoříme jen o funkční gramotnosti, ale terminologie se posouvá dál na informační gramotnost. A ta je, z našeho pohledu, chápána jako další součást či „nástavba“ funkční gramotnosti. Bez dostatečné úrovně funkční gramotnosti není ani informační gramotnosti.

Podle našeho názoru podstatou informační gramotnosti je dostatečná úroveň funkční gramotnosti (ve všech svých složkách). Ta tvoří základ pro schopnost naučit se pracovat s informačními a komunikačními technologiemi a orientovat se v informacích, které nám tyto technologie přináší. Informačně gramotný není jen ten, kdo umí pracovat s IT, ale především ten, kdo umí utřídit a smysluplně využít informace získané prací s těmito technologiemi.

V současné době se informační gramotnost také u nás dostává do popředí zájmu, ovšem její terminologické vymezení ještě stále není zcela jasně definované. Nejde snad ani o různost terminologického vymezení, spíše jako o vymezování a upřednostňování jen určitých složek informační gramotnosti. Proto v následující

kapitole zpracováváme několik definicí a pohledů na informační gramotnost od všech subjektů pracujících s tímto fenoménem u nás.

1.1 Informační gramotnost a její vymezení v ČR

V rámci dokumentů, které jsou platné na nejvyšší úrovni (státu) to jsou národní programy. Vzhledem k tématu informační gramotnosti to jsou dva dokumenty: *Státní informační politika* vydaná Ministerstvem informatiky v roce 1999 a *Národní program rozvoje vzdělávání* čili tzv. *Bílá kniha*, která vyšla pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2001. Oba tyto dokumenty se zabývají rozvojem informační společnosti dneška, ale každý z nich s tímto pojmem jinak pracuje a jinak pohlíží na informační gramotnost.

Státní informační politika klade důraz na rozvoj informační gramotnosti a definuje ji jako:

„Dovednost práce s informačními a komunikačními technologiemi (dále IT). Obsahem informační gramotnosti je zvládnutí informačních a komunikačních technologií alespoň na základní úrovni, schopnost je využívat pro zvýšení efektivity práce a tímto způsobem zvládnout přesytení informacemi. Stále rostoucí objem dat dostupný v informační společnosti není bez IT zvladatelný a znalost IT a schopnost jejich využívání se dostává na stejnou úroveň jako ostatní složky komplexně chápané gramotnosti (jako čtení, psaní, počítání)“ (Sedláčková, 2003, s. 37).

Informační gramotnost je jednou z osmi priorit informační politiky a detailněji se jí zabývá *Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání*. Jedním z cílů státní informační politiky je, aby žáci, stejně jako všichni občané, dosáhli určitého stupně informační gramotnosti, který vymezuje takto:

- *„schopnost používat počítač a jeho periferie jako pracovní nástroj pro psaní textů, provádění matematických operací pro řešení jednoduchých praktických problémů s použitím běžného aplikačního programového vybavení (zhruba na úrovni základního zvládnutí kancelářských systémů), schopnost vytisknout připravené nebo získané texty,*

- *schopnost pochopit strukturu textu a vytvořit jednoduchý multimediální dokument, tj. dokument, v němž je spojen textový, grafický (statický či pohyblivý) a zvukový záznam,*
- *schopnost používat počítač zapojený do počítačové sítě, především pro posílání a přijímání elektronické pošty (včetně výměny multimediálních dokumentů) a pro vyhledávání informací na Internetu,*
- *částečně i schopnost orientovat se ve vlastním výpočetním systému, tj. práce se soubory, uchovávání dat, základy práce s operačním systémem apod.“* (Sedláčková, 2003, s. 37 – 38).

Koncepce státní informační politiky, jak je vidět, klade především důraz na informační technologie a práci s nimi. Zatímco *Národní program rozvoje vzdělávání* se dívá na problematiku informační gramotnosti jako na schopnost pracovat s informačními zdroji a informacemi obecně, schopnost vyhledávat, třídít, analyzovat informace, také schopnost pracovat s čísly a jazykovými znalostmi. Problémem ovšem je, že problematiku informačních a komunikačních technologií zase nezmiňuje vůbec.

„Funkční gramotnost i informační a komunikační technologie, obě tyto složky, musí být součástí informační gramotnosti. Je to pak vlastně funkční gramotnost o práci s informačními a komunikačními technologiemi rozšířená. A je-li funkční gramotnost gramotností v kontextu, pak je informační gramotnost funkční gramotností v informační společnosti“ (Dombrovská, 2003, s. 33 – 34).

Na tomto místě musíme konstatovat, že máme stejný názor na toto terminologické vymezení informační gramotnosti. Podle našeho názoru je nejbližše skutečnosti a tato definice je podkladem pro následný výzkum.

Podobné vymezení informační gramotnosti uvádí ve své stati Eva Sedláčková:

„Informační gramotnost chápou jako komplex vědomostí, dovedností, návyků, které umožňují efektivní práci s informacemi. Práce s informacemi představuje proces jejich vyhledávání, získání, zpracování a využití. Zahrnuje vedle využívání služeb knihovnických a informačních systémů a komunikace s moderními informačními systémy také budování osobního informačního systému, metody a technologie prezentace dokumentů a informací a aplikaci metod transformace

informací v tvořivých poznávacích procesech. K těmto vědomostem, dovednostem a návykům bych přiřadila také právě dovednost práce s IT.

Informační gramotnost pro mě představuje vrchol pyramidy, jejíž základnu tvoří klasicky chápáná gramotnost (čtení, psaní, počítání). Nad ní (a na ní) pak stojí dovednost čtení s porozuměním a tvořivého psaní, nerozlučně spjatá s funkční gramotností“ (Sedláčková, 2003, s. 38 – 39).

Jak je vidět, bylo již mnoho pokusů o co nejpřesnější definici tohoto pojmu, ovšem často se liší její pojetí. Jiné je pojetí z hlediska teorie vzdělávání, a jiné z hlediska informačních studií a knihovnictví. Právě pracovníci a odborníci z oblasti knihovnictví se tomuto tématu hodně věnují, jak terminologicky, tak i z hlediska náplně své práce. Podle toho také s pojmy informační gramotnosti náležitě pracují a vztahují ho hodně ke svému oboru.

1.2 Národní program počítačové gramotnosti

Výzkumy a studie mnoha evropských zemí a mezinárodních organizací (Světová banka, OECD, ITU) ukazují, že rozvoj evropské ekonomiky závisí na přechodu od ekonomiky orientované na výrobu k tzv. znalostní ekonomice, tedy hospodářskému systému založenému na efektivním využívání a předávání znalostí a informací. Je jasné, že takový systém bude klást jiné a mnohem vyšší nároky na vzdělání a kvalifikaci občanů především v oblasti práce s informacemi a využívání moderních ICT.

První ucelenou koncepcí státu v oblasti budování tzv. informační společnosti byl dokument „*Státní informační politika – cesta k informační společnosti*“ z roku 1999. Tento dokument stanovil celkem osm priorit, které pokrývaly následující tři oblasti:

- Informatizace veřejné správy,
- Informační gramotnost (vzdělávání),
- Elektronický obchod.

Následně byla problematika informační gramotnosti v roce 2000 vydělena do samostatného koncepčního dokumentu „*Státní informační politika ve vzdělávání (SIPVZ)*“ v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Jednou z hlavních priorit v rámci tohoto dokumentu byl projekt (dnes již nechvalně známý) „Internet do škol“. Jak je známo, pro nedostatek financí se neuskutečnilo plánované připojení všech škol do celorepublikové páteřní sítě tzv. školskému intranetu, a zapojit tak informatiku více do výuky.

Ovšem je jasné, že není možné zaměřit se na rozšiřování úrovně informační gramotnosti jen u školní populace. Proto Ministerstvo informatiky ČR v roce 2003 mimo rámec SIPVZ spouští „Národní program počítačové gramotnosti“ zaměřený na nejširší veřejnost bez dosavadních zkušeností s ICT technologiemi.

Národní program počítačové gramotnosti byl oficiálně zahájen 4. února 2004, jako společný projekt Ministerstva informatiky ČR a dvou soukromých společností Intel a Centrum Internetu. Iniciátory projektu jsou Ministerstvo informatiky ČR a společnost Intel, která je hlavním komerčním partnerem projektu a která kurzy pilotně vyzkoušela v roce 2003. Technickou organizací projektu zajišťuje Centrum Internetu ve spolupráci s Národní knihovnou.

Jeho cílem je umožnit každému, kdo má zájem, naučit se základy práce s počítačem a základní orientaci při práci na Internetu.

Výuka probíhá ve zhruba 130 regionálních centrech – jako jsou internetové kavárny, knihovny a některé školy, ve 100 městech a obcích České republiky. Cena za kurz je 100,-Kč za účastníka, přičemž ministerstvo informatiky a společnost Intel přispívají na každého účastníka rovněž částkou 100 korun.

Každý účastník má vyhrazen svůj počítač, a díky vymezení počtu na deset účastníků ve skupině, je lektor schopen sledovat pokrok všech zájemců. Nabídka kurzů je pojmenovaná jako „Hodiny Internetu“ a přináší dva druhy dvouhodinových lekcí:

- Úvod – pro začátečníky, kteří nemají zkušenosti s prací na počítači. V této lekci probíhá ovládání počítače, připojení na Internet, prohlížeč, založení emailu a základní práce s ním.
- Internet – pro uživatele počítačů, kteří doposud nepřišli do kontaktu s Internetem nebo emailem. Hlavní část lekce se zabývá pokročilejšími dovednostmi ve vyhledávání na Internetu, stahování dokumentů z Internetu, pokročilejší práce s emailem – přikládání příloh apod.

(Národní vzdělávací program počítačové gramotnosti v ČR [online], [cit. 2004-04-17]).

Podle posledních statistik z Centra Internetu vyplývá, že během NPPG, bylo zatím proškoleno přes 18 000 osob, přičemž nejvíce zájemců bylo z Prahy, Jihomoravského kraje a Moravskoslezského kraje.

Plných 95 % absolventů bylo s kurzy spokojeno, probíraná látka pro ně byla srozumitelná a vyhovující. 20 % zúčastněných uvedlo, že kurz dokonce předčil jejich očekávání. Kvalita lektorů byla ohodnocena známkou 1,8 (*Kurzy počítačové gramotnosti výrazně předčily očekávání účastníků [online], [cit. 2004- 04-17]).*

1.3 Průzkum TNS Factum o úrovni počítačové gramotnosti v ČR

Velké mezery v dovednostech v oblasti počítačové gramotnosti odhalil průzkum, který nedávno provedla agentura TNS Factum. Zakázku zadala firma Centrum Internetu, která společně s podporou Ministerstva informatiky ČR a Intelu organizuje Národní program počítačové gramotnosti.

Náplní testového úkolu bylo napsat pomocí textového editoru jednoduše strukturovanou obchodní nabídku nebo životopis. Podle organizátorů výzkumného šetření byly zvoleny typické příklady úkonů, které jsou běžné v rámci trhu práce. Následně měly testované osoby svůj text odeslat jako přílohu e-mailu.

Výsledky jsou více než zajímavé. Plných 44 % lidí starších 15 let s počítačem neumí vůbec pracovat: z toho u lidí nad 60 let je to celých 80 %. Trochu překvapivý je i fakt, že to neumí také 29 % ekonomicky aktivní populace do 29 let.

S e-mailem neumí zacházet 48 % ekonomicky aktivní populace a 56 % všech lidí starších 15 let.

Počítačová gramotnost samozřejmě roste s dosaženou úrovní vzdělání. Ovšem přesto by v testu uspělo jen 55 % vysokoškoláků (což je opravdu překvapivé), 29 % lidí se středoškolským vzděláním s maturitou, 18 % se střední školou bez maturity, 8 % vyučených a 5 % lidí se základním vzděláním.

Takže pokud shrneme uvedené výsledky výzkumu, zadané úkoly v testu by se všemi náležitostmi, dokázalo splnit 31 % všech účastníků, ovšem z toho pouze 27 %

ekonomicky aktivní populace (lidé starší 15 let s vyloučením důchodců, studentů a učňů) (Vojtášek, 2004).

1.4 Závěry teoretické části

„Absence či nedostatek informační gramotnosti vytváří u občanů tak silný handicap, že může vést k diferenciaci (rozvrstvení) obyvatelstva, resp. může takovouto diferenciaci dále prohlubovat. Jde o problém označovaný jako tzv. „digital divide“. Vláda považuje za naprosto nezbytné proti tomuto nebezpečí aktivně bojovat formou odstraňování překážek a podporou možností celoživotního vzdělávání v oblasti informační gramotnosti pro nejširší vrstvy obyvatelstva“ (Státní informační a komunikační politika [online],[cit. 2004-03-14]).

Je více než jasné, že vzdělání a kvalifikace jsou v dnešní době rozhodujícím faktorem pro úspěšné sebeprosazení ve společnosti. Jak jsme již v teoretické části několikrát zmiňovali, lidský kapitál a práce s lidskými zdroji, je jeden z nejcennějších předpokladů ekonomického úspěchu země. Vědí to dnes všechny mezinárodní organizace, a také to deklarují ve svých dokumentech. Naše republika není výjimkou.

Co se jen dál rychle mění, je představa o potřebném vzdělání a kvalifikaci. Víme, že formální vzdělání dnes nestačí, protože zcela není schopno pružně reagovat na požadavky měnící se doby, a také nelze přizpůsobovat vzdělání jen nestálým požadavkům doby, je třeba také uchovat určitou úroveň kulturních vědomostí a znalostí. Neučíme se jen pro ekonomickou prosperitu, předáváme si také dále svou kulturu a historii. Proto se dnes stále více a více přikláníme k principu celoživotního učení, jako k možnosti otevřenější a pružnější cesty k získání potřebné aktuální kvalifikace. Děje se to prostřednictvím zájmového vzdělávání, ale především dalšího profesního vzdělávání, rekvalifikace aj. Člověk si musí po celý život zvyšovat kvalifikaci či se přeorientovávat na jinou profesi a práci, a tím pádem bude „zaměstnatelný“ v různých situacích a za různých podmínek.

Ovšem je také velmi důležité dodat, a tím se vracíme zpět k formálnímu vzdělání, že nezbytným předpokladem k realizaci celoživotního učení je vytvořit v člověku základ pro celoživotní učení: tedy nutnou odpovídající míru gramotnostních dovedností! Schopnost čtení, psaní a počítání už dávno jako

dostatečné gramotnostní dovednosti nestačí. Proto koncepty funkční gramotnosti jako schopnosti použít vědomosti a znalosti z formálního a jiného vzdělání v profesním i osobním životě. Schopnost orientace v informacích – vyhledat v jejich velkém množství to, co potřebuji a správně to použít, stejně jako práce s rozličnými druhy dokumentů, schopnost třídít a vyhledávat atd.

Vývoj jde dál, trendem dnešní doby je informační gramotnost, která je chápána jako další „nadčást“ funkční gramotnosti. Aby byl člověk informačně gramotný, musí mít potřebnou úroveň funkční gramotnosti – ta je předpokladem jeho úrovně informační gramotnosti. Informační gramotnost je chápána jako funkční gramotnost obohacená o práci s informačními a komunikačními technologiemi.

O důležitosti informační gramotnosti je také přesvědčen i náš stát. Proto také k 1. 1. 2003 vzniká Ministerstvo informatiky ČR jako ústřední orgán státní správy pro informační a komunikační technologie, pod jehož kompetenci spadá problematika informační gramotnosti. Ministerstvo vydává dokument *Státní informační a komunikační politika*, stanovuje si klíčové cíle a snaží se aktivně pracovat na rozvoji této oblasti.

Podstatnou částí informační gramotnosti je tady počítačová gramotnost. Je si toho vědomo i ministerstvo informatiky a proto také v rámci dokumentu SIKP rozjíždí Národní program počítačové gramotnosti, o kterém blíže pojednává kapitola 1. 2.

„Jedním z cílů, které si Ministerstvo informatiky ČR stanovilo při svém vzniku, je rozšíření základní počítačové gramotnosti během čtyř let alespoň na polovinu naší populace. Národní program počítačové gramotnosti je prvním konkrétním krokem v tomto směru a zároveň jej chápeme jako praktický příklad užitečné spolupráce veřejného a soukromého sektoru. Rozvoj počítačové gramotnosti v České republice považujeme za klíčový pro rozvoj celé ekonomiky a společnosti vůbec“ (Národní program počítačové gramotnosti v ČR zahájen [online], [cit. 2004-04-17]).